

KAZINCZY FERENC EGY KIADATLAN FORDÍTÁSTÖREDÉKE

(Wieland: *A' Gráciák*)

Kazinczy Ferenc kéziratos hagyatéka mind a mai napig számos kiadatlan írást tartalmaz. A széphalmi mester ízlésvilágának, fordítástechnikájának tanulmányozása szempontjából külön érdeklődésre tarthatnak számot C. M. Wieland műveinek másolatai, átültetései, amelyek közül talán a nyomtatásban is megjelent *Szokratesz Mainomenosz azaz a Szinopei Diogenes dialógusai* (1973) a legismertebb. Ugyanebben az esztendőben készült az az eddig kevés figyelemre méltított fordítástöredék, amely *A' Gráciák Wieland után* cím alatt húzódik meg *A' bölcsek köve* c. kötet (MTAK Kt K 607. 137–153. f.) fordításai között. Az autográf kézírathoz fűzött szerzői megjegyzés szerint a szöveg 1802 körül átalakításra ment keresztül. A *Die Grazien* első két könyvének fordítása néhány sorral megnyújtott formában helyet kapott az 1821-ben összeállított *Budai papirosaim* (MTAK Kt Magy. Ir. RUI 2-r. 1. sz. 3–10. f.) című kötetben is. Szövegközlésünk alapjául ez utóbbi szövegváltozatot szolgált. A műből mind ez ideig csak Kazinczy *Tübingiai pályaműve*-ben jelent meg nyomtatott formában néhány sornyi mutatóvány.¹

A *Pályám emlékezteté*-ben maga Kazinczy számol be arról, hogy már 1777-ben megvásárolta Weingand könyvesboltjában a *Die Grazien* egyik példányát is. A szóban forgó mű mély hatást gyakorolt a fiatalember gondolatvilágára, mint ahogy Kazinczy pályatársai közül például Csokonait sem hagyta érintetlenül, aki ugyancsak lefordított néhány részletet a *Die Grazien*-ből.² A két fordítástöredék összehasonlítása minden bizonnyal érdekes stílus tanulmány tárgya lehetne.

Wieland *Die Grazien*-je jellegzetes példája a XVIII. századi rokokó líra egyik markáns irányzatának, a gráciaköltészetnek, amelynek mitologikus légkörében egy sajátos életfilozófia és esztétikai szemlélet gondolati körvonalai bontakoztak ki. Ennek adaptációjára Kazinczy Ferenc saját költői gyakorlatában is kísérletet tett: a hol *Az áldozat*, hol *A' Gráciákhoz*, hol *Az áldozó* cím alatt szereplő programversében szemmel láthatóan tudatosan törekedett a német gráciaköltészet eljárásainak, motívumkincsének hazai átültetésére. A Wieland-fordítástöredék szövege többek között e költemény értelmezéséhez nyújt értékes támpontokat.

Az ókori hagyomány szerint a három Grácia (Kharisz) Zeusz és Eurynome gyermeke. Kazinczy versének első stórfájában ennek megfelelően „Kronion' Hármass ikrei”-ként aposztrofálja a bájistennőket, a második versszakban azonban már úgy beszél róluk, mint akik kellemeiket Aphroditétól nyerik. A meglepő fordulat magyarázatát a *Die Grazien* első könyve kínálja: Wieland ugyanis az antik forrásoktól eltérően Aphrodité és Dionüszosz nászából eredezteti a Gráciákat, akik egyidejűleg töltik be nála a művészet és a szerelem isteni védnökének szerepét. Szintén wielandi eredetű a második stófa közepén a szépségversenyre készülődő Aphrodité motívuma: a Párizs aranyalmájára törő szerelemistennőt lányai, a Gráciák ruházzák fel az ellenállhatatlan vonzerőt kölcsönző, bájjal teli varázsövvel. Az utolsó versszakban az ihletért fohászoló költő és a földközelve hozott, antropomorfizált Gráciák kettőse a művészet és a szerelem zavartalan összhangját igéri, s ez az erkölcsiségen, lelki érzékenységen, finom erotikán alapuló wielandi nőeszmény pompásan beleillik a 80-as évek derekán kassai szalonokban forgó Kazinczy egyéni érzelmet és artistikumot egybeemelő életfelfogásába.³

Kazinczy fordítástöredékének betűhív szövege a következő:

¹ KAZINCZY Ferenc, *Tübingiai pályaműve a nyelvről*. Bp., 1916. 176. Néhány rövid szövegmutató rány található még: *Kaz. Lev.* II. 299–303.

² CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Munkái*. Szerk. VARGA Balázs. Bp., 1978. II. kötet.

³ Erről részletesen: GERGYE László, *Kazinczy Ferenc Gráciái*. ItK 1990. 470–498.

Azok az emberek, a' kikkel a' régi Gréciát Deukálon és Pirrha népesítették vala be, elejéntén igen durva teremtések voltak; olyak, mint a' millyeknek a' kőből lett embereket lehet képzelni.

A' férfi vastag görcsösével,
'S beburkolv' a' levett vadaknak bőribe,
Az asszony megrakva két három gyermekével
Ógyelgett a' gazos erdők' sűrűibe'.
'S mindenike külön ott hált,
A' hol volt, a' mikor a' nap leszállt.

Árnyékot rá mely tölgy vetett,
Gyümölcsöt is hányt kebelébe;
'S ha odvas volt, üregébe'
Neki még éjjeli szállást is engedett.

Nem tudom, szép Danae! mennyire kész Nagysád elhinni az új Helofz' Irójának, hogy ez az a' boldogtétel, melyre bennünket a' Természet hitt: de ha megszámitjuk azt a' sok bajt, azt a' sok szükséget, melyekről ezeknek a' vad Természet' fíjainak képzeletek sem vala, úgy lehetetlen őket, legalább a' mennyiben boldogtalanok nem voltak boldogoknak nem tartanunk.

Hát ha még valamely Poéta neki állana, 's ... — külömben mi' az, a' mit mi Poéták szépnem festünk ha hozzá fogunk? — 'S osztánn —

Ha a' Festőnek és Poétának
Nem volna szabad szebbíteni,
Hová maradn' az az Isteni,
Melly szemlélőjét munkájának
Édesdeden tudja elszenderíteni?
Hol Ideáljaink' ígész pompássága,
A' melyre a' vadon Természet' pusztasága
Rafaelnem Pédányt adott,
Hanem csak utat mutatott?

Igazsága van Nagysádnak! messze csaptam félre! mert az vala egyedül a' mit mondani akartam, hogy az az arany kor, melyet a' Poéták annyira magasztalnak, nem igen volt egyéb olly nyomorultaknak életénél, kik, nem szántva, nem vetve, éldegéltek, 's az Istenekre bíztak hogy rólok gondoskodjanak, ha azt akarják hogy éljenek.

Ki hinné azt, hogy azok az Aütochtonok — ne rettenjen-el Nagysád e' kietlen hangtól — kiket az ő festéseikben nyüzött bőrrel befedve láttunk a' tölgy és diófák alatt fekünni, 's a' kik így az Áfrikai 's Indiai nagy majmokhoz igen is hasonlítanak, olly boldogok lehessenek a' mint ők beszélik.

De hogyann is volt volna állapotjok jobb az ezekénél, míg a' Müzsákkal a' Gráziák nem állottak egyyüvé, hogy azokból a' teremtésekéből, kiket a' Természet csak nagyjából faragott-ki, embereket képeznek; hogy őket az életnek könnyebbséget és kedvességet adó Mesterségekre oktassák, 's még nem lágy mellyeikbe nemesbb gyönyörűség után való vágyakodást lehelljenek?

Senki sem ismerte még akkor a' Gráziákat, a' Kellem' Istenségeit.

A' siető Péneus' szélén nem látta feloldott
Övvel mennyei kellemeket
Még az elállt Pásztor, 's hév gerjedelemre fakadva
Nem látá puha táncaikat.

Őket még ekkoronn egy alacsony kalyiba rejtette-el az ég' 's föld' gyönyörködő szemei elől.

'S hogy' történt az? azt kérdi Nagysád.

A' dolog titok vala. Hihető hogy anyjoknak nagy okai lehettek őket rejtekben tartogatni. De ezek az okok régen elmúltak; 's minthogy Nagysádnak ennél talám még nagyobb titkokat szedek-fel, elbeszéltem ezt is.

Gondolnám, hallotta Nagysád a' Poetáktól, hogy Vénus volt az anyjok. De kevesen vannak, a' kik atyjokat ismernék. A' dolgot sokféleképpen beszéllik. Én a' leghitelesebb tudósítást fogom követni.

A' mint Vénus égtől földtől szerelmesen körülcsudálva kiszállt a' Ciprus' partjain, meg nem tudtak egyezni az Istenek, kié legyen. Tulajdon szíve' választására hagyni legjobb volt volna: de a' Szerelem' bátortalansága annyira elfoglalá mindnyájokat, hogy birtokára egyik sem ismerte magát eléggé érdemesnek. Azonbann a' sors' vak kedvezésére sem akarták bízni az ügy' elintézetét. Jó ideig maradt függőben, 's talám örökre úgy maradt volna, ha végre Mómus azzal az igen különös gondolattal nem állott volna elő, hogy legjobb lesz a' legrátabbiknak adni; mert úgy leghevesebb Kérője is elcsendesedik.

A' bölcs tanács kézcstaggással fogadtatott. Vulkán leve a' boldog; 's a' mennyegzőt olly vígann ülték az Istenek, mintha kiki a' magáét inneplette volna.

Szegény együgyű Vulkán! be haszontalan' bízott! — — De mi' is indíthatta a' bízásra? — A' Szerelem' Istennéje' hűségében bízni! — — Szerencséje a' Jámbornak, hogy e'rézbenn úgy gondolkoda mint sok halandó!

Azalatt míg az Istenek egymás között az ő birtoka eránt versengettenek, Vénus titkonn anyjokká leve a' Gráziáknak. — Hallja csak Nagysád, mint történt az.

Korának legszebb zsenyéjében,
Nem vett lakást még Cythérébenn,
'S más más helyre kívánczolt.
Felébredt a' hívság mellyében,
'S hogy lássák, gyöngyház szekerében
Előbb tovább szállangozott.
Előre ment Zefir játékos társaival
A' zöld hantot behímesíteni,
'S a' tókat, hogy legyen hol fürdeni,
Körülfiltette a' tavasz' rózsájival.

Mind azok a' gyönyörű tájak, mellyek a' Görög és Római Lantverők' munkáiban ez ideiglen virítanak, az Eurótász' kies partjai, a' Thesszáliai Tempe, a' Céres leányának elragadtatásáról híres Enna, a' virágokkal elborított Hibliai hegyoldalok, a' rózsás Cithére, 's a' Dafnei gyönyörűséget lehelő berkek, mellyek eléggé szédítők voltak a' Stóa' iskolájában nevelt Márk-Antoninnal is elfelejtetni egy ideig a' komoly bölcselkedést — egy szóval, a' világnak legszebb helyei a' magok' kiességeket a' Vénus' ekkori útazásának köszönheti. Egyiket sem hagyta ő ottlétének jelenségei nélkül. Földi Paradicsomok 's a' Boldogok'-szigetéhez hasonló szigetek váltak tekinteti alatt. Örök tavasz vette lakozását benne. A' legsűrűbb családok heszperisi kertekké változtak-el, 's mindenféle mirtusligetek 's rozsabokrok kínálták-meg árnyékaikkal a' Szerelmeseket.

Mert az emberek is érzették, és ezek leginkább, jelenléte' áldásait.

A' melly Lyány eddig hidegenn
Futott a' férfi elől, 's rezzelve úgy szaladt,
Mint a' Vadász előtt az őz a' völgyekenn,
Most olvadozva ül a' zoldokok alatt.
Meglátja az inas Faunus, 's gyors léptekenn
Siet feléje, 's ő — most nem szalad.

*

A' gyáva Széladon, ki eddig, sóhajtozva
Fetrengett a' kevély Filinde' lábainál,
'S bús könnyözönre olvadozva,
Esküdt, hogy semmi sincs kinosbb fájdamainál,
Sírt, jajgatott, és ijeszgette,
Hogy ha reá kegyesbb szemeket nem ereszt,
Még megöli magát érette;
'S kőszívét még sem érdeklhetta,
Egyszerre vérszemet veszen, 's csokolni kezd.
Haragra lobban a' Filinde' indulatja;
De ki tesz-fel bosszút szelíd leány felől?
Nevetve fordul-el a' forró csók elől,
'S végtére még vissza is adja.

*

'S ím, Títhon is, kit eddig hasztalan'
Serkengetett a' boldog ébredésre
A' legszebb melly, a' hév, a' nyugtalan
'S élesztő csók, ifjú gyönyörködésre
Emelkedik, 's szép Hajnal kebleknek
Rózsáji közt ismér becsér' az életnek.

Vénus minden egyéb környékek felett azt a' szép lapályt kedvelte, melly az Amanus'
lábainál simúl-el. Ez volt az a' hely, a' hol legszebb diadalmait készült tartani.

Itt lelte ő egykor az ifjú Bakchust, a' Zeüsz' és Szemele' gyermekét, kit a' Hüászok a'
Níza' hegy egyik barlangjában neveltek. Elfáradva feküdt repkényenn és rózsalevelekenn
a' vadászat után, midőn meglátta.

O Danae, ha ötet festhetném! Úgy majd önnön szíve mondaná-meg Nagysádnak, mit
érett a' Szerelem' fiatal Istennéje, midőn ezt a' szép Ifjat meglátta. — Elégedjen-meg
azzal Nagysád, hogy e' kép' festésére Winkelmanntól kölcsönözsek színt és ecsetet, mert
magamhoz nem bízok.

„Csak akkor lépett-bé az örök Ifjúságnak gyönyörűséget lihegő tavaszába. Lehellete
olly kedves volt, mint azok a' szellők, mellyek szárnyaikat rózsaharmatba mártogatják;
fekete szemeiből csintalanság és édes ellágyulás szikrázott, 's combjait a' serdültség' legény
ereje dagasztgatta. Eggy szóval, Nagysád úgy is ismeri az Anákreon' legszebb énekét —
úgy feküdt ott, hogy ötet az öreg Görög bízvást Bathillnak gondolhatta volna.

Eggy mirtuserdő' éjjelébenn,
Mellynek árnyékiba szelíd fény ütközött,
Felébredtenn, fél szendergésbenn,
Feküdt a' legkiesbb álom' karjai között.
'S tartóztatni látszott, behúnyván szemeit,
Pillájin lebegő álma' festéseit.

Lephette é meg édesbb percentésbenn a' két fiatal Istent a' történet? 'S hogy' 'ne
vonattatott volna a' Szerelem' Istennéje — szólljon maga Nagysád — hogy' ne vonattatott
volna Vénus indúlatos erővel eggy illy szép gyermeké felé?

Az ifjú Vénus még soha sem vala szebb, mint éppenn ekkor. Ő maga, a' ki mindent
szerelemmel lehelt teli, valamire tekintetei értenek, még nem szeretett volt. Az első sóhaj-
tás, melly a' legédesebb fájdalommal tolt-fel magát, piruló mellyéből, ez a' legelső édes
sójajtás mondja most neki, hogy szeret!

A' Vénus' első sóhajtása! — O Danae, be boldog volt az az Isten, a' kinek ez az el-
pirulás, a' kinek ez az édes elaléltság azt vallotta, hogy tőle szerettetik. Az ifjú Bakchus
most érzette először, hogy ő valami nagyobb mint halandó. Azt a' teljességét a' legheve-

sebb elragadtatásnak, mellyel a' Vénus karjai közzé rohant, emberi erő el nem viselhetette volna.

El ne felejtse Nagysád, hogy ő még csaknem gyermek volt, 's oly ártatlannak, oly jámbornak, oly szeretetre méltónak látszott, 's ártatlansága mellett annyi keccsel, annyi bájolással bírt, hogy lehetetlen volt ellene felkészülni. — A' szűz Diána is eléggé gyenge lett volna itt elfelejtkezni egyébkori hidegségéről.

A' Poéták' Istenei nem mindenkor urai a' Természetnek. Ők szint oly gyarlók némelly esetekben, mint mi erőtlén emberek vagyunk. A' fiatal Bakchus 's a' fiatal Cithére jámbor tapasztalatlanságokbann adták-által magokat azon édes érzéseknek, mellyeknek erejét legelőször most érzették.

Ne féljen Nagysád, nem pirítom-el! Elfojtom magamban csiklándító verseimet, 's csak azt mondom, hogy egy sűrűenn öszvenőtt rózsabokor zárta-el őket a' Halhatatlanok' 's Halandók' szemei előtt.

MÁSODIK KÖNYV.

Ámor egyszer... úgy tartom, ő nem ismeretlen Nagysádnál! — Nem?

„Hát ha az volna? hát ha csak az Úr barátjainak verseiből, régi Gemmákból, vagy a' Koipel' 's Vanloo' festéseiből ismerném?”

Ha ezt valamely franc Poéta hallaná, kapna az alkalmatosságon Nagysádat vele megismerkedtetni. Én, én csak szánni tudnám kedves Danaémat!

Ámor tehát — egykor eltévede — még igen fiatal volt — Arkadiának valamely ligetében. Elfáradva dőlt egy vadmirtus' árnyékába 's elszunnyadt.

A' Hiacinthusok és violák
Párna gyanánt vetekedve tolák
Alá puha bimbójokat,
Érzették, hogy kebelekbenn
Isten fekszik, 's örömekbenn
Kettőztették illatjokat.

Ha ezek a' kis sorok tetszeni találnak Nagysádnak, köszönje-meg Homérnak, hogy az Istenek' atyja alá, midőn Júnó el tudta vele felejtetni, hogy az ő felesége neki, ilyen ágyat vetetett.

A' mint felébredt, három fiatal Lyánykát látott maga körül; a' legrendesebb, legnyájasabb lyánykát, a' kiket valaha látott.

Első tekintettel egy kép' másainak lehetett volna gondolni, oly hasonlatosak voltak egymáshoz.

Estveledvén kimentek virágokat szedni, mellyekkel annak, a' kit anyjoknak vétek, ágyát behinteni szoktak vala.

Amott egy rakás virág! kiálta a' legifjabbika, arra szökvén, a' hol Ámor feküdt. Képzelve-el Nagysád, milyen rendesen ijedt-el, midőn a' virágok között a' kis Istent látta-meg.

Nénikém! — monda, de csak fél hanggal,
A' kis Szunnyadozót hogy fel ne költse. —
Lássátok csak, oh mit találtam itt! egy
— Hogy' nevezzem azt? — nem lyánykát, de oly szép
Fiúcskát valamint a' legszebb lyányka!
Gyenge vállai közzül két arany szárny
Nőtt-ki, 's a' puha hanton szebben fekszik
Mint a' lepke, midőn virágot ingat.
Oh, nem láttatok ennél szebb lepet még!

Nénikéi előjöttek. Mind hárman megállottak az alvó Isten mellett, 's édes csudálkozással nézegették sok ideig.

Ah, be gyönyörű! monda Thalía;

Be gyönyörű! be szép parányi szája!
Be gyenge, be kövér piross orcája!
'S ez a pisze kis orr! 's szemöldöke
Felett göndör kis üstöke!
A' legszebb álom ül ártatlan pillácskájinn.
'S ni ni, miként nevet — 's midőn nevet
Be édes gödröcskék hasadnak orcácskájinn!
Oh fogjuk meg, míg még felkél 's elreppenhet!

Fogjuk-meg, kis Bohó? kérdé Aglája — 'S mit csinálunk vele?

„Rendes kérdés! véle mit csinálunk? —
Együtt játszunk, éneklünk, tréfálunk,
'S táncolunk vele!
Vagy tám félsz hogy megmar? O Aglája,
Nézzd csak, nézzd, mit ígér szép szácskája,
'S nevető szeme!

Ah Diána! így kiáltott-fel a' legifjabbika; — mit látok itt mellette a' fűbenn? — Egy kézív és egy puzdra, teli arany nyilakkal. Borzadok látásától. O Nénikéim, mint járnánk, ha ez valamiképpenn Ámor találna lenni?

„Ez Ámor? — felele Thalía; — ah! az nem lehet!
Hogyan juthatsz e' gondolatra?
Hisz' egygy ily bájoló alakra
A' legszebb Lyányka is kevély lehet.
Mellyem, minél tovább nézem, lélekzetet
A' dobogás miatt alig vehet.
Nem Ámor az! higjy egyebet!

Az a' kis Sárkány, a' kinél
Még a' nagy sem fenébb; mert a' mint integetve
Anyánk beszél, édesgetve
Lyánykákat fog, 's szívekkel él,
Az volna ilyen szép? — Higjy egyebet!
Hogyan juthatsz e' gondolatra?
Rút az, merő kecs ez! az nem lehet!

Szívem döbbög ijedtébenn! monda a' szelíd Pazithéa. — A' kis Ártatlan! Nem rettegés volt az, a' mi ifjú szívében döbbögött; — Szerelem döbbögött benne!

Jertek, Edeskéim! monda; hagyjuk itt! Ennél nem tehetünk jobbat.

Lassabban szőljatok! monda a' bátrabb Thalía; rá nem vehetvén magát hogy a' kis Istent elhagyja. Akárki és akármi legyen bár, azt az egyet tudom hogy bennünket nem fog bántani.

De hát ha Ámor lessz? monda Pazithea. Szaladjunk! ez legtanácsosabb!
Lyánykák! felele amaz; nekem egy gondolatom vagyon.

Oh bárcsak karját 's combjait
Virágláncokkal megköthetnénk,
Úgy rettegés nélkül nézhetnénk,

Mint ráncigálná karjait,
'S mint hányná mérgiben fulánkjait.
Öszvetördelnénk nyilait.
'S akármelly édes szókkal hína,
Akármint nyögne, sírna, rína,
Mind addig fel nem oldanánk,
Míg meg nem esküdne, hogy ránk
Fulánkot nem hány,
'S olly jámbor lessz mint egy kis bárány.

Ez a' gondolat tetszett a' Leányoknak. Leoldották koszorújukat hajaikról, új koszorúkat fontak még mellé, 's úgy öszvefonták velek karját, szárnyát, és lábait hogy ez az Istenek és Emberek hodoltatója, minden erejével sem tudta széllyeltépní kötelékeit, midőn felébrede.

A' Leányok egy rózsatő megé vonták-meg magokat felszerkenését nézni. De nem hagyták soká kétségben ki' kötötte légyen meg. Nevetések árulta-el. Ámor meglátta őket a' virágos bokor megett, 's szíve repesett örömbenn; mert illy nyájas lánykákat, miolta Ámor, még nem látott. Azzal a' hanggal, a' mellyel akkor szállal-meg, midőn el akar csábítani valakit, így szállott neki:

Szép leányok, jertek, oldjatok-fel,
Ne szaladjatok!
Szánjatok-meg, én Ámor vagyok!